

PUSKÁS JULIANNA

Migráció Kelet-Közép-Európában 19. és 20. században

Tanulmányomban az elmúlt száz év kelet-közép-európai nemzetközi migrációs folyamatainak áttekintésére vállalkozom. E régió lényegében az egykori Osztrák–Magyar Monarchiát értem. Felvázolom az elvándorlások időbeli alakulását, kvantitatív dimenzióit, a folyamat hullámszerűségeit, az elvándorlók típusait, valamint útrakelésük motivációinak változásait. A figyelmet a folyamat következő jellegzetességeire szeretném ráirányítani:

1. Régióink az elmúlt száz év folyamán Európában az elvándorlások egyik fő forrása volt.
2. Az elvándorlások motivációi – különösen az 1940-es évek óta egyre komplexebbek.
3. E száz év folyamán az elvándorlók típusai sokrétűvé váltak gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális szempontból.
4. Az állami beavatkozások az 1920-as évek óta befolyásolják Európa e térségében a folyamat alakulását: a két világháború közötti Időszakban a befogadó országok a bevándorlást korlátozták, 1949 után pedig a kibocsátó országok a külső vándorlások minden legális útját – négy évtizedig – eltorlaszolták.

E jellegzetességek tanulmányozása szélesíti az információbázist a jelen időben zajló vándormozgalmak értelmezéséhez is.

1. A tengerentúlra vándorlások első nagy hulláma (1880-1914)

Az úgynevezett 19. századot a modern népvándorlás időszakának is nevezhetjük. Az 1830-as évektől az első világháború kitöréséig több mint ötven millióan hajóztak Európából a tengerentúli országokba, közülük harmincöt-millióan az USA-ba. E modern népvándorlás folyamatába, amelynek fő útvonala Észak-Amerikába vezetett, a közép- és délkelet-európai népek viszonylag későn, általában csak az 1880-as évtizedtől kezdtek bekapcsolódni. Az 1861–1913 közötti években az Osztrák–Magyar Monarchiából csaknem négy millió bevándorlót regisztráltak az USA hatóságai. Többségük – 2,3 millió – 1899 után érkezett. A tengerentúlra vándorlás nagy hulláma tehát a 20. században jelentkezik Európában. (Lásd a folyamat alakulását az 1. számú ábrán.)

A történészek csak mostanában kezdenek felfigyelni arra, hogy mennyire kétirányú volt a vándorlás folyamata ezekben az évtizedekben is. Nemcsak a tengerentúlra, hanem onnan vissza is tömegek hajóztak: körülbelül 2-5 év múltán általában minden harmadik elvándorolt személy visszatért eredeti otthonába. Nem kevés azok száma sem, akik többször is tengerre szálltak oda és vissza, mielőtt döntöttek volna, hogy hol telepednek meg véglegesen – új környezetükben vagy eredeti otthonukban. Az 1899–1910. években bevándorló szlovákok 29%-a előzőleg már járt az Egyesült Államokban. Így ragadt rá a közép-kelet-európai vándorlókra „a tenger madarai” jelző. Ez a kétirányú, „oda-vissza” vándorlás a célországok gazdaságának konjunkturális ingadozásaival szoros korrelációban hullámszerűen – növekedett vagy csökkent a vándorló tömegek száma. 1907-ben az USA-ban gazdasági válság kezdődött; hatására 1908-ban többen vándoroltak vissza eredeti otthonukba, mint onnan a tengerentúlra. Az 1910-es évektől a konjunktúra ismételt jelentkezése felfelé ívelő irányt adott a vándorlási folyamatnak is, ezt azonban rövid idő múltán megszakította az első világháború kitörése.

A vándorlók jellegzetes típusai

A közép-kelet-európai elvándorlásoknak ezt az első nagy hullámát paraszti exodusként is szoktuk emlegetni. A pionírok ugyan kézművesek, kereskedők, a tengerpart vidékén – például Dalmáciában – halászok voltak, de tömeges társadalmi jelenséggé a migráció mindenütt

parasztok részvételével vált. A Kelet-Közép-Európából a tengerentúlra vándorlók többsége – a zsidó kézművesek, illetve kereskedők kivételével a birtokos és birtoktalan parasztok, illetve mezőgazdasági munkások közül került ki. Arányaik etnikumokként eltérően alakultak, de a térség egészében a kivándorlók között parasztok különböző csoportjai gyakrabban fordultak elő, mint a kibocsátó ország össznépességében. A nyugat- és észak-európai országokból a tengerentúlra vándorlók között agrárproletárok hasonlóan magas arányban egyetlen időszakban sem tűntek fel.

Hogyan magyarították a kortársak a paraszti exodust?

Sokféle okot emlegettek, és politikai szemléletüktől függően helyezték a hangsúlyt egyikre vagy másikra: hol a népet megnyomorító magas adókra, hol a hosszú katonáskodásra, hol a megoldatlan nemzetiségi problémákra, a szélsőséges birtokviszonyokra és a feudalizmusból öröklött egyéb maradványokra. Még olyan is akadt, aki a parasztok fényűző törekvéseiben kereste a magyarizációt. Leginkább azonban a parasztok földéhségében vélték mozgatórugóit fellelni. A kelet-közép-európainál sokkal magasabb amerikai munkabérek és gyakoribb munkaalkalmak híreinek csábításai megbolygatták a falusi népességet. Terveket szövögettek, s azok megvalósítása céljából egyre többen útnak is indultak az Egyesült Államokba, hogy ott néhány évig az iparban vagy bányában dolgozzanak és hazatérve megtakarított javaikból egzisztenciát teremthessenek eredeti környezetükben. A hazaküldött, illetve hazahozott javak tetemes voltát a kortársak is elismerték. Abban viszont már nagyon megoszlott a véleményük, hogy a megtakarítások mennyiben kompenzálták a negatív hatásokat, amelyeket a fiatal munkaerő tömeges kiáramlása a kibocsátó környezetben okozott. Eltérő álláspontok hangzottak el attól is, hogy mit szolgáltak az eredeti környezetbe juttatott megtakarítások: innovációt-e, vagy a meglévő struktúra konzerválását? Ezek a nemzetközi migráció ma is aktuális kérdései.

A modern népvándorlás alakulásának, okainak és jellegének valamint hatásainak tanulmányozása a társadalomtudományok különböző ágaiban az 1960-as években kezdődött. A történészek számára a „nagy kihívást” F. Thistlethwaite előadása tartalmazta 1960-ban, a stockholmi világkongresszuson. Az általános érdeklődés is növekszik a téma iránt mind a befogadó, mind a kibocsátó társadalmakban.

A különböző diszciplínák keretében végzett-kutatások az óriási méretű geográfiai mobilitás gazdasági jellegét hangsúlyozzák, de ugyanakkor azt is, hogy a vándorlások komplex folyamatok, amelyek csak a kibocsátó és a befogadó országok népesedési, gazdasági és társadalmi fejlődésének kölcsönhatásaiban értelmezhetők. Főleg szociológusok és közgazdászok a megalkotói az egyre változatosabb migrációs elméleteknek. Az empirikus kutatásokat folytató történészek új megközelítéseket lassan és nehézkesen adaptálnak.

A migráció történetének modelljében ma már többé-kevésbé mindenütt hangsúlyozódnak a következők: Kelet-Közép-Európa az 1880–1890-es évektől kezdett a kapitalista világgazdaságba, a nemzetközi munkaerőpiacba – mint periféria – integrálódni. Gyorsult a népesség szaporodása, fellendült az iparosítás, a mezőgazdaságban az eszközök változtatásával rövidültek a munkafolyamatok, és hirtelen megnövekedett a munkaerő-kínálat. A gazdasági és társadalmi viszonyok említett változásai létrehozták a potenciális vándorlók tömegeit is. Ilyen körülmények között egyre elviselhetlenebbé váltak a megszokott életformák fenntartásának nehézségei. A közlekedés modernizálásával (vasutak építése), az elemi műveltség növekedésével (kötelező iskolai oktatás bevezetése), a társadalmi kommunikáció szélesedésével pedig tágult a falusi népesség látóköre a „másképpen is lehet élni” lehetőségeiről. A munkaalkalom és a tőke hiánya a viszonylag túlnépesedett régiókban arra ösztönözte az embereket, hogy elvándoroljanak onnan azokra a területekre, ahol kereslet volt a munkaerő iránt, és magasabb béreket fizettek.

A gazdasági növekedés az USA-ban szembeszökően felgyorsult az 1880-as évektől; és iparának rendkívül expanzív terjeszkedése óriási munkaerő-keresletet teremtett, különösen az olcsó, szakképzetlen munkások iránt. Ennek forrása csak Európa lehetett, és ott is azok a népek, akik a tradicionális és a modern társadalom átmenetének nehézségeivel küszködve egyidejűleg a viszonylagos túlnépesedés nyomása alá kerültek. Az USA-ból érkező hírek a kedvező munkaalkalmakról, a magas munkabékekről nagy vonzást jelentettek azok számára, akik Európa közép-keleti és délkeleti régióiban sem a mezőgazdaságban, sem az iparban nem találták helyüket.

Mikroszinten végzett elemzések tárják fel a *tömeges elvándorlások mechanizmusában* a „face to face (személytől személyhez szóló) kapcsolatok”-at, amelyek a vándorlások terjedésében mindig szerepet játszottak és úgynevezett *láncmigrációt* fontak rokonok, barátok, ismerősök kapcsolatának vonalán (lásd részletesebben Puskás 1987). Mikrostrukturális tényezők hatásait mutatja az is, hogy az egyes vándorlási központok demográfiai és gazdasági arculatában jelentős különbségek vannak. A vándorlások topográfiájának alakzatából szintén következtethetünk arra, hogy az Amerikába vándorlás láza nagyobb volt azokon a vidékeken, ahol a lakosságnak már voltak vándorlási tradíciói vagy kommunikációs kapcsolatai vándorlási tapasztalatokat szerzett személyekkel, foglalkozási csoportokkal és népekkel.

Az elvándorlások méretei szembetűnő különbségekkel alakultak országokon belül is. Egyes vidékeken elvéve fordultak elő, másutt viszont olyan nagy gyakoriságúak voltak, hogy e vidékek úgynevezett kivándorlási-központokká fejlődtek. Az Osztrák–Magyar Monarchiában a legnagyobb kivándorlási központ az északkeleti részen alakult ki, magába foglalva Galícia és Magyarország ottani vidékeit. E kivándorlási központok földrajzi helyeiből úgy látszik, hogy azok Kelet-Közép-Európában az ipari centrumoktól távolabb, az úgynevezett perifériákon jöttek létre, de nem a legelmaradottabb területeken. (Lásd a vándorlási régiókat az 1. számú térképen.)

A vándorlási mechanizmusnak e jellegzetessége kisebb területi egységeken *kivándorlási központokat formált Európa-szerte* az etnikailag homogén társadalmakban is. (Ezt tanúsítják a német, a svéd, a norvég és a finn elvándorlások terjedését ábrázoló térképek.) A kivándorlási központok annyiban sajátosak az Osztrák-Magyar Monarchiában, hogy mivel a perifériákon nemzeti kisebbségek éltek, ők lettek a vándormozgalmak főszereplői. Így jóval gyakrabban fordultak elő az elvándorlók között, mint a Habsburg Birodalom össznépeségében. Az elvándorlók etnikai összetételének ilyen irányú alakulása növelte a nemzeti kérdésben az Osztrák-Magyar Monarchia népei között a 20. századra amúgy is megnövekedett politikai feszültségeket.

Gazdasági és politikai motivációk esetenként összefonódhattak már a modern népvándorlás e nagy hullámában is, de ezek nem voltak jellegzetesek az Osztrák–Magyar Monarchiában. (Más a helyzet a cári Oroszországban. Ott a zsidók tömeges kivándorlását az Egyesült Államokba az 1880-as évektől a gazdasági tényezők mellett politikaiak is formálták.) Régióinkban először az első világháború végén észlelhető, hogy politikai faktorok játszanak közre tömegek migrációjában. A történeti Magyarországnak azokról a területeiről, amelyeket a trianoni békeszerződés az utódállamoknak juttatott, százezrek – magyarok – települtek az ország új államhatárain belülre.

2. Az 1920–1930-as évtizedek

Az első világháború után új korszak indult a nemzetközi migrációban. Megkezdődtek azok a korlátozások, melyek véget vetettek a munkaerő országok közötti szabad áramlásának. A liberális bevándorlási politikát *elsőként az USA* adta fel. A külföldiek bevándorlásának korlátozása érdekében a Kongresszus 1921-ben elfogadta a „Emergency Quota Act”-ot,

amelyhez az 1910-es népszámlálás adatait vették alapul; a kimutatott bevándoroltak 3%-ában határozva meg az évente beengedhetők számát. E kvóta-kereteket is drasztikusan tovább korlátozták 1924-ben; a számítások bázisa az 1890-es népszámlálás lett, az akkor jelen lévő bevándorolt népesség 2%-a. Ez leginkább Kelet-Közép-Európa népeit sújtotta, akik 1890-ben még alig játszottak szerepet az USA népesség-struktúrájában. (1924 után hatezer aluli a lengyel, ezren aluli a magyar kvóta.) A kapuk bezárása a „nem kívánatos” bevándorlóknak minősített közép- és kelet-európai tömegek elutasítását célozta. (A folyamat trendjének alakulását az 1920-as évektől szemlélteti a 2. számú ábra.)

Az elvándorlások nagy hulláma tehát nem természetes úton csitult el a kelet-közép-európai országokban. Nem úgy, mint például Svédországban vagy Németországban, ahol a hazai ipar fejlődése a tömeges elvándorlások ellen hatott, felszívta a mezőgazdaság munkaerőfeleslegét, és otthon maradásra ösztönzött a bérek alakulása is. Kelet-Közép-Európában a fejlődés megkésett. Az ipar fejlődése az 1920-as évekre sem lett olyan méretű, hogy hasonló hatásai jelentkezhetek volna: A befogadó országok elzárkózásukkal azelőtt szakították meg, illetve szorították szűk csatornába az elvándorlásokat régióinkból, mielőtt a viszonylagos túlnépesedés szorítása Európának e térségében enyhülhetett volna. A korlátozások révén a tengerentúlra vándorlások trendje tehát már az 1920-as évtizedben hanyatló irányú. A szezonális munkák lehetőségei ugyan ekkor még növekedtek a kontinensen, elsősorban Németország mezőgazdaságában és Franciaország valamint Belgium bányáiban a kelet-közép-európaiak számára. Miután az USA bezárta kapuit, más irányokba kezdtek formálódni a tengerentúlra vándorlások útvonalai: az 1920-as évek második felétől Kanada, Argentína és Brazília a fő célállomások, de alig néhány év múltán, a nagy gazdasági válság idején ezek az országok is bezárták kapuikat.

Az 1930-as évtized első felében a nemzetközi munkavándorlás folyamatában teljes az apály. E mélypontról Kelet-Közép-Európában lassú az emelkedés az 1930-as évek második felétől is. A fasizmus uralomra jutása különösen nehéz helyzetbe hozta e régió zsidó népességét. Menekülésük útjait keskenyre szűkítették a bevándorlások adminisztratív korlátozásai és a gazdasági válság következtében növekvő bevándorló-ellenesség a nyugati és a tengerentúli társadalmak közhangulatában.

A megcsappant létszámú vándorlók között egyre nagyobb arányban fordulnak elő városiak, iparosok, szakmunkások, de tömegeiket az 1920-as évek végéig Kelet-Közép-Európában még parasztok és agrárproletárok, falusi iparosok, kézművesek alkotják. Lényeges eltérések az elvándorlók társadalmi összetételében az 1930-as évek második felétől mutatkoznak. A fasizmus elől menekülők, a kényszervándorlók jellegzetes lapusait többnyire középosztálybeliek, értelmiségiek alkották.

3. Az 1940–1950-es évtizedek

Új korszak kezdődött a nemzetközi migrációban a második világháború után is. Alakításában közvetlenül a háború és következményei domináltak: az 1940-es évtized első felében és leginkább a közép-kelet- és dél-európai országokban, a balti államokban és a Szovjetunióban a civil lakosságnak a történelemben példátlan méretű menekülései, népcsoportok, etnikumok erőszakos elmozdítása lakóhelyükről kényszermunkára és haláltáborokba. (A háború végén több mint tizenegymillióan voltak hontalanok – nem németek – Európában. (2. számú térkép „Népességmozgások Európában az 1944–1945. években”.)

A fegyverek elhallgatása után néhány hónap alatt többségük visszatért eredeti otthonába. A Győzelem Napjától 1945. szeptember végéig körülbelül hétmillió „dípi”-t – hontalant – repatriáltak Németországból, Ausztriából és Olaszországból a felszabadított országok kormányai az UNRA és más önkéntes szervezetek segítségével. 1945 novembertől 1947

júniusig az UNRA több mint egymilliót repatriált. Körülbelül egy és félmillió azok száma, akik Németország és Ausztria nyugati zónájából valamint Olaszországból politikai vagy más okokból nem kívántak származási helyükre visszatérni. Ez súlyos problémává tette a hontalanok és menekültek ügyét Európában. Jövőbeli sorsukat illetően a Szövetségesek véleménykülönbségei egyre nőttek. A Szovjetunió repatriálásuk mellett foglalt állást, akár kényszerítve is őket a hazatérésre (lásd erről részletesebben M. Wyman, 1989:61–85). Mindinkább felismervén a menekültek befogadása gazdasági és politikai előnyeit és tapasztalván a repatriálások erőszakolásának esetenként tragikus következményeit, a nyugati szövetségesek mind nyíltabban hangoztatták, hogy nem lenne humánus hazatérésre kényszeríteni őket. Más országokba telepítésük érdekében nemzetközi összefogást sürgettek. Az ebből adódó feladatok meghaladták volna a korábbi menekültügyi szervezet, az UNRA hatáskörét, ezért tizenhat kormány együttműködésével az ENSZ égisze alatt 1947-ben Nemzetközi Menekültügyi Szervezet alakult, az *International Refugee Organization* (IRO). Ez a szervezet koordinálta, irányította több mint egymillió (1 038 750) személy letelepítését 1947. július 1-től 1951. december 31-ig. (A szervezet működéséről tájékoztat L. W. Holborn munkája.)

Ekkor már évek óta vártak hontalanok és menekültek a német és osztrák táborokban arra, hogy lehetőleg a tengerentúli országok valamelyikében letelepülhessenek és új életet kezdhessenek: Az európai prosperitás jegyei még nem mutatkoztak, sokan úgy látták, hogy túlnépesedett az öreg kontinens, és állandó marad az egyensúly megbomlása a gazdasági erőforrások és a lakosság száma között.

Ilyen megfontolások alapján ígéretesebbnek tűnt új egzisztencia teremtése távol a háború sújtotta Európától. Az osztrák és a német táborokban vagy azon kívül az „ex-enemy”-nek („volt ellenség”-nek) tartott csoportokat keserves tapasztalataik a szövetségesek magatartását illetően az öreg kontinens elhagyására ösztönözték. Legtöbben az USA-ba (360 000) és Kanadába (150 000) vándoroltak, bár viszonylag népes csoportok hajóztak Dél-Amerikába (140 000), Ausztráliába (200 000), sőt még Új-Zélandba is tízezren.

A nemzetközi migrációban az új korszak kezdete új bevándorlási politikában is kifejezésre jutott. A befogadó országok felhagytak az 1930-as évekre jellemző elzárkózással. A bevándorlókat azonban szigorúan szelektálták gazdasági és politikai igényeik, elképzeléseik szerint.

A kanadaiak – alapiparuk és mezőgazdaságuk sürgős munkaerőigényéből kiindulva – előnyben részesítették a bányászokat, fakitermelőket, mezőgazdasági munkásokat. Miniszterelnökük e bevándorlási politika mellett azzal érvelt, hogy jó tervezéssel a bevándorlás növelni fogja a kanadaiak életszínvonalát. Álláspontja szerint Kanadának joga van úgy szelektálni a bevándorlókat, ahogyan akarja. Egyetlen külföldinek sem „alapvető emberi joga” Kanadába belépni; a bevándorlás: kiváltság.

Az ország gazdasági szükségleteitől tette függővé a beengedhetők számát az ausztrál kormány. A bevándorlót szerződés aláírásával kötelezték arra, hogy a kormány által kijelölt alkalmazást – többnyire fizikai munkát – két évig vállalja Ausztráliában. Prioritások sorrendjét állapították meg életkor és családi állapot szerint, a korosabb és több gyermekes családok hátrányára. Az egészségügyi rendszabályok pedig olyan szigorúak voltak, hogy a legcsekélyebb egészségügyi probléma esetén is visszautasíthatták az engedély megadását.

Az USA-ban nagy viták után fogadta el a kongresszus 1948-ban az úgynevezett „Displaced Persons Act”-ot, a hontalan személyek befogadásának és ezzel a bevándorlás lehetőségének szélesítésére. Úgy nyitottak kaput, hogy továbbra is érvényben maradtak a kvóták, amelyeket a korábbi bevándorlási törvények tartalmaztak, de megengedték, hogy a kvótákat több évre előre lekössék (betöltsék). Ilyen formában a speciális törvény, amely „alkalmas hontalan és menekült személyek befogadására”, 202 000 kvóta-vízum kiadását tette lehetővé.

A kapuk megnyitásakor a politikai kontroll az USA-ban szigorúbb volt, mint Kanadában,

még inkább szigorú volt a latin-amerikai országokéval összehasonlítva. Az Egyesült Államokban a közvélemény nyomása is abba az irányba hatott, hogy fasiszta vagy nyilas múlttal politikailag nyilvánvalóan kompromittált személyeket ne engedjenek be.

Gazdasági és népesedési szempontjaik érvényesítésével nyitották meg kapukat a bevándorlók előtt a latin-amerikai országok is: preferenciát kaptak bizonyos szakmával rendelkezők és meghatározott területről származók. Argentína például mezőgazdasági munkások és hiányszak más dolgozói iránt érdeklődött, vízumpreferenciát nyújtott a balti országokból származó menekülteknek és a rámai katolikusoknak. Chile és Peru is ezt a politikát képviselte az IRO-val kötött szerződésekből.

Az európai menekültek és hontalanok között körülbelül 20%-ra becsülték a zsidók számát. Palesztinába 1948-ig az angolok által megállapított kvóták szerint kaptak bevándorlási engedélyt. A zsidók bevándorlásával szemben csak a független Izrael szüntette meg minden korlátozást.

A második világháború után tehát a nemzetközi migráció folyamatában általában jellemzővé vált a befogadó országok részéről az állami beavatkozás. Mindenütt megszerveződtek azok az intézmények is, amelyek direkt vagy indirekt módszerekkel kontrollálták alakulását és azt erősen befolyásolni igyekeztek.

A „dípi” menekültek különféle csoportjai többnyire felső- és középrétegeket reprezentálnak Kelet-Közép-Európa valamennyi országából. Ez nem tükröződik azokban a statisztikákban, amelyeket közvetlenül letelepedésük előtt vagy után készítettek róluk. A megkérdezettek közül gyakran a magasabban képzettek is inkább munkásnak, fizikai dolgozónak vallották magukat, hogy elkerüljék azokat a korlátokat, amelyeket a célországok egyes társadalmi csoportjaik elé állítottak. Az 1949-ben készített IRO statisztikában a megkérdezettek 12,5%-a vallotta magát diplomás értelmiséginek, 12,8%-a irodai-kereskedelmi dolgozónak, 28%-a kisiparosnak, illetve szakmunkásnak, 22,3%-a mezőgazdasági foglalkozásúnak és 11,4%-nak nem volt előző munkatapasztalata. Hogy e kimutatásban erősen torzult az eredeti foglalkozási megoszlás, azt már az adatokat felvevők is észrevették. Reálisabban tükrözik az 1945–49 közötti bevándoroltak magas képzettségét az USA 1970. évi népszámlálásában a foglalkozási megoszlás mutatói. (A magyarországiaknak 30%-a volt például felsőfokú képzettségű).

A kelet-közép-európai országok demográfiai és gazdasági adottságaik következtében a világháború utáni időkben is munkaerőt kibocsátó társadalmak lehettek volna. A „népi demokráciák”-ban azonban nemcsak korlátozták a munkaerő országok közötti vándorlásának szabadságát, hanem teljesen fel is függesztették azt. Az államhatárokat 1949-re szigorúan lezárták, a távozások – az elvándorlási tilalmak következtében – csak illegális utakon történhettek, és minden esetben politikai állásfoglalásnak minősültek. Kelet-Közép-Európában tehát már csak ezek miatt is egymástól elválaszthatatlanok a vándorlások gazdasági és politikai motivációi.

A menekülés fő forrása Európában az 1940-es évek vége óta a szovjet blokk és a nyugati hatalmak konfrontációjából adódott. Minthogy a kommunista pártok mind nagyobb ellenőrzést gyakoroltak Lengyelországban, Magyarországon, Jugoszláviában, Romániában és Bulgáriában, sokféle menekült indult nyugat felé, leginkább a baloldallal szemben álló középosztálybeliek vagy ellenzéki politikusok.

Gyakorta fiatalok, akik közül egyesek azért távoztak, hogy a katonai szolgálat alól mentesüljenek. Mások, például a keleti ortodox egyházak tagjai, akik Jugoszláviából menekültek, vallási alapon váltak száműzöttekké, előre látván, hogy a kommunisták uralma fog meghonosodni. A legtöbb menekült Németországba, az amerikai zónába ment, megkerülve a szovjetek által ellenőrzött csehszlovákiai területet. Jelentős számban követték a „Brichah” útját nem-zsidó lengyelek is közvetlenül a háború utáni években, Kelet-Németországon keresztül gyakran keresték meg az amerikaiak által megszállt zónákat Közép-

Európában. Tito-ellenes jugoszlávok áramlottak Trieszten keresztül Olaszország, illetve más nyugat-európai országok felé. A Balkán a közel egy évszázados múlthoz hasonlóan a menekültek számára ismét folyosóul szolgált. Románok és bolgárok érezvén saját kormányaik balratolódását, Görögországba mentek, különösen 1947 elején, amikor az Olaszországgal, Romániával, Magyarországgal és Bulgáriával kötött békeszerződések szentesítették a kialakuló kommunista rendszereket Délkelet-Európában.

1956. október 23-án Budapesten kitört a forradalom a magyarországi kommunista kormány és az orosz megszállás ellen. Amikor röviddel ezután a forradalmat könyörtelenül elnyomták, kétszázezer magyar menekült

Ausztriába. Ez a spanyol polgárháború óta a civil lakosság legnagyobb spontán mozgalma volt – hasonló tömegű kiáramlást ilyen rövid idő alatt aligha találni bárhol a modern korban.

Az újabb menekülthullámok a befogadó országokban további refugee (menekült) törvények megalkotását tették szükségessé: az Egyesült Államok kongresszusa például 1952-ben a „McCarran Act”-ot és 1953-ban a „Refugee Act”-ot fogadta el azért, hogy a konkrét esetekben függetleníthessék a bevándorlás engedélyezését a kvótarendszertől. Speciális rendelkezések, „nonquota immigrant visa”, „elnöki parole” tették lehetővé 1956-ban is, hogy a magyar menekültek tömegei viszonylag rövid idő alatt bevándorolhassanak és letelepülhessenek. (A legtöbb menekültet az Immigration and Nationality Act, 1953 Section 212 (5) cikkelyében foglalt „parole” előírása alapján engedték be. Először fordult elő, hogy „Parole” (becsületszó) alapján ilyen viszonylag nagyszámú embert beengedtek.

Az 1956-os munkaképes magyar menekülteknek több mint a fele volt diplomás, szakmunkás vagy betanított munkás. Sok volt közöttük a természettudós vagy orvos, és még többen voltak egyetemi hallgatók. Átlagéletkoruk 25 éven alul volt. (Report to the President by the President's Committee for Hungarian Refugee Relief, 1957:5.) Nixon alelnök Magyarországról hazatérve megállapította, hogy azok az országok, amelyek a magyar menekülteket befogadják, tapasztalni fogják, hogy nem terhet vettek magukra, hanem értékes nemzeti vagyonnal gyarapodtak.

A refugee-k között is voltak olyan személyek, akiket a keletről nyugatra vándorlások régi motivációi, az anyagi megélhetés jobb lehetőségei vonzottak. 1956-ban a magyar forradalom közel kétszázezer „szabadságharcos”-ának nyugatra menekülését is jellemezte a gazdasági és politikai motivációk összemosódása. Hasonló jelenség mutatkozik a „prágai tavasz” eltiprását (1968) és a lengyel katonai diktatúra bevezetése utáni időket (1981) követő menekülésekben is.

A gazdasági újjáépítés az 1950-es években Nyugat-Európában kedvező körülményeket teremtett a gyökértelenné vált emberek millióinak integrálásához, mint ahogy a tengerentúli országokat is elsősorban gazdasági növekedésük ösztönözte a menekülttáborok kiürítésére.

4. Az 1960-1970-es évtizedek

A háború utáni visszatelepülést az állandó vándorlás régi sémájához való visszatérés követte. Az ideiglenes vándormunkás-lét lett normává. Az 1950-es évek végétől kibontakozó konjunktúra Nyugat- és Észak-Európában nagy keresletet teremtett külföldi munkaerő iránt is. Ez újabb nagy hullámát indította a munkaerő nemzetközi vándorlásának. Kibocsátó társadalmi a mediterrán és dél-európai népek: olaszok, spanyolok, törökök, görögök és jugoszláviaiak, a befogadók pedig a nyugat- és észak-európai országok, elsősorban az akkori Nyugat-Németország, Svájc, Svédország. A népi demokráciák lakosságát az emigrációt tiltó szigorú és büntető rendszabályok akadályozták abban, hogy tömegesen bekapcsolódhassanak a munkaerővándorlás e második nagy hullámába. Legálisan csak Jugoszlávia népei vehettek részt abban, mivel kormányaik az 1960-as évek elején engedélyezte a külföldi munkavállalást. A külső vándorlásoknak azok a tilalmai, amelyek az úgynevezett szocialista országokban több

mint három évtizedig érvényesültek – a kutatók véleménye szerint – negatív determinánsok a nemzetközi migráció világfolyamatának alakításában.

A vándorlók, vagy ahogyan a befogadó országokban nevezték őket, a „vendégmunkások” folyamatosan növekvő számban érkeztek 1973-ig. A Jugoszláviából származók száma akkor elérte a nyolcszázazretet, családtagokkal együtt pedig a több mint egymilliót.

A munkavándorlás második hullámában résztvevők jellegzetes típusai inkább urbánus és ipari háttérűek, mint parasztok: szakképzett munkások, technikusok és konvertálható foglalkozású értelmiségiek. A befogadó társadalmak gazdasága szakképzetlen munkaerőt legfeljebb szezonális alapon a szolgáltató szektorban és a mezőgazdaságban igényelt.

A dekonjunktúra beköszöntésétől, 1973-tól kedvezőtlen irányt vettek a vendégmunkások lehetőségei Nyugat-Európában. Miközben ritkultak a munkaalkalmak, az ellenük irányuló társadalmi feszültségek kiéleződtek. 1974-ben szembeszökően növekszik az eredeti otthonukba visszatértek száma, mások viszont családtagjaikat is vándorlásra ösztönözve új környezetükben végleges letelepedésre törekedtek. A családgyesítések e két úton 1973 után kerültek előtérbe, például a jugoszláviai vándormozgalmakban.

A szocialista országokban az 1960-as évektől a nemzetközi munkaerő-vándorlások sajátos válfaja alakult ki, bár nem érintett nagy tömegeket. Technikai kooperációra törekedve államközi szerződések keretében szerveztek, irányítottak munkaerő-vándorlást ipari létesítmények, komplex üzemek építése és üzemeltetésük beindítása céljából. Az állam közvetíti a munkavállalókat a hiányszakmák felé, a munkaerő egyenletesebb megoszlásának érdekében is. (Magyar és cseh vállalatok dolgoztak Kelet-Németországban és a Szovjetunióban, valamint néhány afrikai és közel-keleti országban. 1976-ban Csehszlovákia Ciprussal szerződött 1600 ciprusi munkásra. Magyarországon lengyel bányászok és kubai szövönők dolgoztak.)

5. A közelmúlt és a jelen

A politika liberalizálódása, majd a rendszerváltás az 1980-as évtized végétől Kelet-Közép-Európában alapvetően megváltoztatta a vándorlási politikát, az elvándorlások feltételeit és a vándorlók típusait.

Megszűntek a menekülésre ösztönző korábbi politikai tényezők. Sőt, a kedvezőbb politikai klímának, a viszonylag jobb áruellátásnak köszönhetően az utóbbi években Közép-Kelet-Európa, s benne különösen Magyarország egyre inkább cél- illetve tranzitállomás a vándorlások tradicionálisan keletről nyugatra vezető útvonalain. Gazdasági és politikai motivációk összefonódása jellemzi az „új menekültek” kisebb-nagyobb csoportjait is (például a romániai magyarok vagy a szovjet zsidók Magyarországra vándorlásait). A politikai motivációk kiváltói többnyire az etnikai etnikai diszkriminációk, az azokból eredő konfliktusok.

Az 1980-as évtized végétől a bevándorlások sokkal gyakoribbak Magyarországra, mint onnan az elvándorlások. 1989 óta három nagyobb menekülthullám érte el az országot: 1989-ben 10 500 NDK-beli állampolgár, akik e tranzitállomáson tartózkodva törekedtek bejutni az akkori Nyugat-Németországba. Közben folyamatos a Romániából menekültek beáramlása is. Számukat a Menekültügyi Hivatal 1989 októberé előtt harminc-harmincötezerre becsülte. A harmadik hullám 1991 augusztusában kezdődött: exodus délről, Jugoszláviából, ahonnan a Magyarországra érkezett menekültek száma októberben már meghaladja a harmincezetet.

A korábbi politikai motivációk megszűnésével egyre inkább a gazdasági jelleg dominál a Kelet-Közép-Európából történő elvándorlásokban. Miközben a gazdasági és társadalmi struktúraváltás potenciális vándorlók tömegeit hozza létre, erre szűkül a nemzetközi munkaerőpiac, és csak a szakképzett, sőt a legmagasabban képzett csoportok számára nyitott többé-kevésbé. Miközben tömegek, a szakképzetlenebb és a kevésbé képzett fizikai

munkások kizáródnak a szezonális munkavállalás lehetőségéből is, az ún. „brain drain” növekvő áramlatban sodorja ki Kelet-Közép-Európából a legtehetségesebb kutatókat, fiatal tudósokat.

Különösen kettős szorításba került ily módon Magyarország: az elavult gazdasági-társadalmi struktúra lebontása, illetve korszerűsítése, a használhatatlan munkaerő elbocsátása tömegessé tette a munkanélküliséget. Ugyanakkor az előbb már említett okok miatt – főleg az 1980-as évek vége óta – a tőle keletebbre fekvő területeken élő népek vándorlásainak, meneküléseinek „irányországává” válik. Még akkor is, ha többnyire nem célország a bevándorlók számára, hanem tranzitállomás a hagyományosan kelet-nyugati irányú migráció útján, a menekültek befogadása e válságos helyzetben fokozza az amúgy is növekvő társadalmi feszültséget. Az újabb népvándorlás regionális kezeléséhez szükséges együttműködés érdekében újabban megélné a kormányzati és a kormányoktól független társadalmi szervezetek tevékenységének elemzése és összehangolása. Kelet-Közép-Európa népei félnek az újabb menekülthullámtól, s e félelem aligha korlátozódik rájuk.

*

Expozém rövidsége nem engedte meg, hogy részletes értékelést nyújtsak a nemzetközi migráció alakulásáról Kelet-Közép-Európában. Remélem, hogy azért feltárhattam a folyamatok rendszereit, hasonlóságait és különbségeit. Rámutathattam ezekkel összefüggésben arra, hogy bár a vándorlási minták és magatartások általában a makrostruktúra bázisán alakulnak, közvetlenül regionális és helyi tényezők formálják őket. Nagyon lényegesek az érintett terület kulturális adottságainak sajátosságai, amelyek a vándorlásokat ösztönözhetik, vagy gátolhatják.

A nemzetközi migrációt értelmező elméletek, talán éppen globális irányultságuknál fogva, nem megfelelőek ahhoz, hogy a migráció jövőbeli központjait, mintáit és kiváltó okait előre jelezhetnénk. A már előfordult alakzatok minél alaposabb tanulmányozása, a múlt tapasztalatainak feldolgozása nyújt fogódzót az új migrációs jelenségek értelmezéséhez, a folyamatosság mellett a változások, a különbségek felismeréséhez. Ezek alapján is megbízhatóbbak lehetnek az előrejelzések az új regionális központok fejlődését illetően.

* Előadásként elhangzott az Europa Academia évi közgyűlésén (1991 szeptember 18–21.) Heidelbergben „Trends in the International Migration Process from East-Central Europe in the 19th and 20th Centuries” címmel.

Források, irodalom statisztikák

US. Annual Reports of the Commissioner-General of Immigration In: Ferenczi, I. –Willcox, W. F.. *International Migrations* I. New York, 1929. 2nd e. 1969; II. New York-London-Paris, 1931.

US. Immigration and Naturalization Service: *Annual Report, 1977* Washington

Canada. *Report of the Department of Citizenship and Immigration, Ottawa, 1921–1970.*

Australian Immigration Consolidated Statistics No. 11. Canberra, Department of Immigration and Ethnic Affairs 1979.

A magyar szent korona országainak kivándorlása és visszavándorlása; 1899–1913 Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat, 67. kötet. M. K. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1918.

IRO Office of Statistics and Operational Reports Közli: Holborn 1956.

Dokumentumok

Report on Citizenship and Immigration 1952. Racial Origin and Sex of Immigrants Table 8. Ottawa

Report of the Governmental Committee of European Migration (ICEM) on the Hungarian Refugee Situation Ausztria 1957, december 31. USA Senate Report No. 1815. Washington 1958.

Kent, B. E: *Social Statistics on Hungarian Refugees* Senate Report No. 1815: Washington 1958.

US Message of the President to the Congress 1947. július 7. Doc. 383. Washington, Library of Congress.

Final Report of the United Nations Displaced Persons Commission Washington 1952.

Irodalom

Migráció

- Akerman, Sune: Theories and Methods of Migration Research. In: *From Sweden to America* Ed. Runblom-Norman. Minneapolis-Uppsala, 1976.
- Baucis, Ivo: Yugoslavia, as a Country of Emigration. In: *International Migration Proceedings of a Seminar on „Demographic Research in Relation to International Migration” held in Buenos Aires, Argentina (5–11 march 1974)* Ed. Georges Tapinos. Cicred 1974.
- Baucis, Ivo: Regional Differences in Yugoslav External Migration. In: *Population and Migration Trends in Eastern Europe* Ed. Huey Louis Kostanich. Westview Press, Boulder, Colorado 1977. 218–243.
- Bennett, M. T.: *American Immigration Policies*. Washington, 1960.
- Robinska, Celina – Andrzej Pilch (eds.): *Employment Seeking Emigrations of the Poles World Wide in the 19th and 20th Centuries*. Krakow, 1975.
- Borjas George, J.: Economic Theory and International Migration. *International Migration Review*, Vol. 23. Fall, 1989. 457–485.
- Brozek, Andrzej: *Polish-Americans 1854–1939*. Warsaw Interpress 1985.
- Castles, S.: The Guest-workers in Western Europe; An *Obituary*. *International Migration Review*, 1986. 761–778. '
- Chmelar; Hans: *Höhepunkte der österreichischen Auswanderung*. Die Auswanderung aus den im Reichsrat vertretenen Königsreichen und Ländern in den Jahren 1905–1914. Wien, 1974.
- Emigration from Northern, Central and Southern Europe: Theoretical and Methodological Principles of Research, International Symposium*, Krakow, November 9–11. 1981. The Jagellonian University, Krakow. 1984.
- Gehmacher, Ernst – Daniel Kubat-Ursula: *Ausländerpolitik im Konflikt. Arbeitskräfte oder Einwanderer? Konzepte der Aufnahme- und Entsendeländer* Bonn 1978.
- Glazier, Ira A. – Luigi De Rosa, (eds.): *Migration across Time and Nations Population Mobility in Historical Contexts*. New York-London, 1986.
- Hawkins, F.: *Canada and Immigration* Montreal-London 1972.
- Hoerder, Dirk (ed.): *Labor Migration in the Atlantic Economies. The European and North American Working Classes During the Period of Industrialization* Westport, Conn. 1985.
- Kalbach, W. E.: *The Impact of Immigration on Canada's Population*
- Kayser, B.: European Migrations: The New Pattern. *International Migration Review*, 1977.11. 232.
- Livi-Bacci, M. and Hayman: *Report of the Demographic and Social Pattern of Migrants in Europe especially with regard to International Migration* 12th European Population Conference, Strassburg, 1972.
- McDonald: Towards a Typology of European Labor Migration. *International Migration*, 1969, 6. 5–12.
- Maqobunje, A. L.: System Approach to a Theory of Rural-Urban Migration. *Geographical Analysis* 1970. 2: 1–18.
- Puskás Julianna: Emigration from the Austro-Hungarian Monarchy to the United States 1870–1914. *Danubian Historical Studies*, Vol. I Nr. 4. 1987. 3–18.
- Puskás Julianna: The Process of Overseas Migration from East Central Europe – its Periods, Cycles and Characteristics. In: *Emigration from Northern, Central and Southern Europe: Theoretical and Methodological Principles of Research* International Symposium Krakow. Nov. 9–11. 1981. 33–54.
- Puskás Julianna: *From Hungary to the United States 1880–1914*. Budapest, 1982.
- Puskás Julianna: *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban, 1880–1940*. Budapest 1982.
- Puskás Julianna: Kelet-Európától az USA-ba vándorlás folyamata 1861–1924. *Történelmi Szemle*, 1984. 12. sz. 145–164.
- Puskás Julianna: Elvándorlások Magyarországról 1945 óta és a magyar diaszpóra néhány jellegzetessége az 1970-es években. In: *Tanulmányok a magyar népi demokrácia negyven évéről*. Budapest, Kossuth, 1985.
- Puskás Julianna: A tengerentúlra vándorlás. Az áttelepült közösségek néhány jellemzője egy mikroanalízis tükrében. *Magyarágkutató*, 1987. 243–264.
- Puskás Julianna (ed.): *Overseas Migration from East-Central and Southeastern Europe 1880–1940*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990.
- SOPEMI. Annual Report*, 1970–1986.
- Schulz, P.: Labour Migration among the Socialist European Countries in the Post-War Period. *International Migration* 1975. 11: 190–201.
- Vedriš, Mladen: Modern Migration Movements from Yugoslavia to West European Countries. *Yugoslav Survey*, 1979. 87–102

Menekültek

- Beyer, G.: The Political Refugee: 35 Years Later. *International Migration Review* 1982. No 1. 26.
- Bouscaren, T.: *International Migration since 1945*, New York, 1953.
- Braham, R. L.: *The Politics of Genocide The Holocaust in Hungary*, New York, 1981.
- Cnossen, T.: *Integration of Refugees. Some Observations on the Hungarians in Canada*. Bulletin Supplement 7. 1964. június.
- Holborn, Louise W.: *The International Refugee Organization. A special agency of the United Nations. The History and Work 1946–1952*. Oxford University Press-London-New York-Toronto, 1956.
- International Migration: An Assessment for the 90's *International Migration Review*, Vol. 23. Fall 1989. N°3.
- Kulischer, E.: *Europe on the move* Montreal 1947.
- Marrus, Michael R.: *The Unwanted European Refugees in the Twentieth Century* Oxford University Press, 1985.
- Pinter, E.: *Wohlstandflüchtlinge* Basel-New York, 1959.
- Smith, H. A.: *Displaced Persons Problems*. Washington, 1948.
- Vernant, J.: *The Refugee in the Post-War World*. London Canberra, 1953.
- Wyman, Mark: *DP: Europe's Displaced Persons, 1945–1951*. Philadelphia, The Balch Institute Press, 1989.

JULIANNA PUSKÁS

TRENDS IN THE INTERNATIONAL MIGRATION PROCESS IN EAST-CENTRAL EUROPE IN THE 19th AND 20th CENTURIES

The study surveys the migration process having taken place in the East-Central Europe over the past hundred years. Essentially, this region comprises the one-time Austro-Hungarian Monarchy. The study outlines migrations trends in their time-sequences and deals with their quantitative dimensions, fluctuations, with motivations of migrations and the related changes, as well as with the individual types of migrants. It calls the reader's attention to the following characteristics of the process:

1. This region has been one major source of migrations in Europe during the past hundred years; 2. Motivations underlying the migrations have become increasingly complex, especially since the forties; 3. Over the past hundred years, the individual types of migrants have also become highly varied from socio-economic, political and cultural aspects; 4. Since the twenties of this century, government interventions have also exercised serious influence on the process in this region of Europe: while in the interwar period the recipient countries had put restrictions on immigration, after 1949, the countries of origin put obstacles – for four decades – in the legal way of emigration. In her analysis, the author points out that the migration patterns and behaviors are generally based on the macrostructure, although they are directly shaped by regional and local factors in transitional context. Most important among these factors are the subcultural endowments of the given area.

Despite the theoretical efforts made to interpret the international migration, the related theories, just because of their global-mindedness, are not suitable to predict the future centers, patterns and motivations of migrations. However, an ever more thoroughgoing study of the known patterns along with the experiences of the part might provide a basis for the explanation of some recent phenomena of migration and for identifying – in addition to continuity – the changes and differences. Relying on all this, predictions concerning the development of new regional center's could be more reliable.

MELLÉKLETEK

1. táblázat

Közép-kelet-európai bevándorlók etnikumonként az Egyesült Államokban 1899–1952

Etnikumok*	1899-1924	1925-1943	1944-1952	1899-1952
lengyel	1 483 374	32 877	178 640	1694 891

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

szlovák	536 911	19 324	4 261	560 496
magyar	492 031	13 356	22 670	528 057
horvát-szlovén	485 379	8 851	18 356	512 616
cseh	159 319	12 378	19 637	191 334
román	148 251	4 042	7 748	160 041

Megjegyzések:

*Az USA bevándorlási statisztika „race and people” kategóriái alapján. 1944-től módosulnak a kategóriák, ekkor megszűnik a „Hebrew”, 1952-től a „race and people”.

Forrás: Annual Reports of the Commissioner General of Immigration. U. S. Dept. of Commerce and Labor és az Immigration and Naturalization Service, Dept. of Justice kimutatásai. In: Ternstrom, Stephan (ed.): Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups Harvard University Press 1980. 1036–1037.

2. táblázat

Kelet-Közép-Európából. az USA-ba, beengedett hontalanok, politikai emigránsok száma 1945-1965

Származási ország	Regisztráltak száma 1945-1965	1945. dec. 22. elnöki irányelvek alapján	Displaced Persons Act 1948 évi Hontalanok Letelepítési Törvénye alapján	Refugee Relief Act- 1953 (Refugee Segély Törvény)
összes országból	1 191 919	40 324	409 696	198 098
Lengyelország	166 470	11 660	173 303	11 912
Jugoszlávia	84 066	736	33 366	17 500
Magyarország	69 352	885	15 827	9 659
Románia	27 351	535	8 611	4 369
Csehszlovákia	27 333	3 384	12 638	2 916
Ausztria	16 670	2 015	8 986	4 658
Származási ország	1957. szept. 11. törv. (Sec. 4.) 1953	1958. szept. 2. törv. /magyar, parolere engedélyezve	1960. július 14. törv. /refugee szökevények/	1965. okt. 1. törv. /refugeek feltételes engedéllyel .
összes országból	9 462	53 984	19 754	446 412
Lengyelország	1 139	14	773	5 205
Jugoszlávia	3 002	155	6 443	22 938
Magyarország	5 172	24 911	1 603	5 495
Románia	462	286	4 438	6 623
Csehszlovákia	53	100	82	8 078
Ausztria	532	104	74	264

Ebből német etnikumúak: összesen 53 766, Magyarországról 3 504, Csehszlovákiából 2 839, Jugoszláviából 15 936, Ausztriából 2 559, Romániából 5 353.

Ebből az 1953. július 29. törvény alapján beengedett árvák összesen 466-an, Jugoszláviából 75-en.

Ebből az 1958. szept. 2. törvény alapján 22 213-an Azoresből (holland refúgeek), öten Magyarországról, ketten Ausztriából és hárman Romániából érkeztek. Továbbá az 1959. szept. 22-i törvény alapján beérkezett refúgeek rokonait; összesen 1020-t, 1 Magyarországról, 1 Jugoszláviából, 9 Romániából érkezőt.

Ebből 342 324 kubai refúgee. Magyarországról 12, Csehszlovákiából 3, Jugoszláviából 0, Ausztriából 18 és Kubából 44 fő érkezett.

Magában foglal 6 130 magyar refúgee-t.

Magában foglal 92 616 külföldit, akik feltételesen léptek be az USA-ba és 13 472 refúgeet, akiknek státuszát az USA-ban két évi állandó fizikai jelenléte alapján állandó lakossá nyilvánították. 92 616 feltételesen belépett között vannak azok, akik törvényesen állandó lakos státuszt kaptak. Forrás. Annual Report: Immigration and Naturalization Service. (Washington, D. C., 1977) 43.

3: táblázat

Bevándorlás az Egyesült Államokba Kelet-Közép-Európából 1921–1975.

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

Ország	1921/1930	1931/1940	1941/1950	1951/1960	1961/1965	1966/1970	1971/1975
Lengyelország	227 734	17 026	7 571	9 985	32 889	20 650	16 808
Jugoszlávia	49 064	5 835	1576	8 225	5 395	14 986	19139
Magyarország	30 680	7 861	3 469	36 637	2 591	2 810	3 222
Románia	67 646	3 871	1076	1034	1 158	1 373	4156
Csehszlovákia	102 194	14 393	8 347	918	1005	1268	3 444
Ausztria	32 868	3 563	24 860	67106	6 638	13 983	6 959
Szovjetunió	61742	1356	548	584	872	1464	7 211

Forrás: Annual Report: Immigration and Naturalization Service. (Washington, D. C. 1976), Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups.

4. táblázat

A II. világháború után kivándoroltak Kanadába 1946–1973.

Ország	1946/55	1956/67	1968	1969	1970	1971	1972	1973
Cseh és Szlov.	10 860*	672	918	1754	763	283	154	93
	17 091	5 724	9 847	5 029	1073	585	378	312
Magyarország	10 433	42 301	529	516	461	373	322	400
	16 542	49 880	1 355	1 132	1023	847	672	721
Lengyelország	80 529	21 847	1092	859	723	1 132	1321	1261
	101 433	33 133	1854	1563	1403	1 527	1 664	1629
Románia	6 049	986	70	86	144	139	89	119
	13 143	6 644	502	453	488	377	291	354
Jugoszlávia	14 988	12 827	4 660	4 053	5 672	2 997	2 047	2 873
	24 055	44 729	6 841	5 462	6 892	3 547	2 671	3 560

* Az I. sorokban II. világháború utáni bevándorlók utolsó állandó lakhelyük szerint vannak regisztrálva.

**A II. sorokban születési helyük szerint.

Forrás: Annual Report of Department of Citizenship and Immigration. Ottawa 1946–1973.

5. táblázat

Kelet-közép-európaiak Ausztrália népességében 1901–1976

census	Lengyelország-	Magyarország	Jugoszlávia	Cseh- Szlov.	Ausztria	Románia
1901	d/	e/	d/	e/	e/ 1902	1/
1911	d/	e/	d/	e/	e/ 2 774	142
1921	1 780	148	829	264	d/834	254
1933	3 239	272	3 969	610	1 097.	302
1947	6 573	1227	5 866	1484	4 219	493
1954	56 594	14 602	22 856	12 680	10 868	3 314
1961	60 049	30 553	49 776	12132	23 807	4 391
1971	59 700	29 160	129 816	16 602	23 941	4 662
1976	56 051	27 244	143 591	15 459	23 259	4 612

e/ Ausztria, Magyarország és Csehszlovákia együtt

d/ más európai ország adataiban szerepel

Forrás: Australian Immigration Consolidated Statistica, No.11. Canberra, Department of Immigration and Ethnic Affairs: 1979.12–13.

* A 43–48. oldalakon található ábrákat és térképeket Sebők László készítette.

1. TÉRKÉP. A KIVÁNDORLÁS TERJEDÉSE ÉS RÉGIÓI, 1880-1924

